

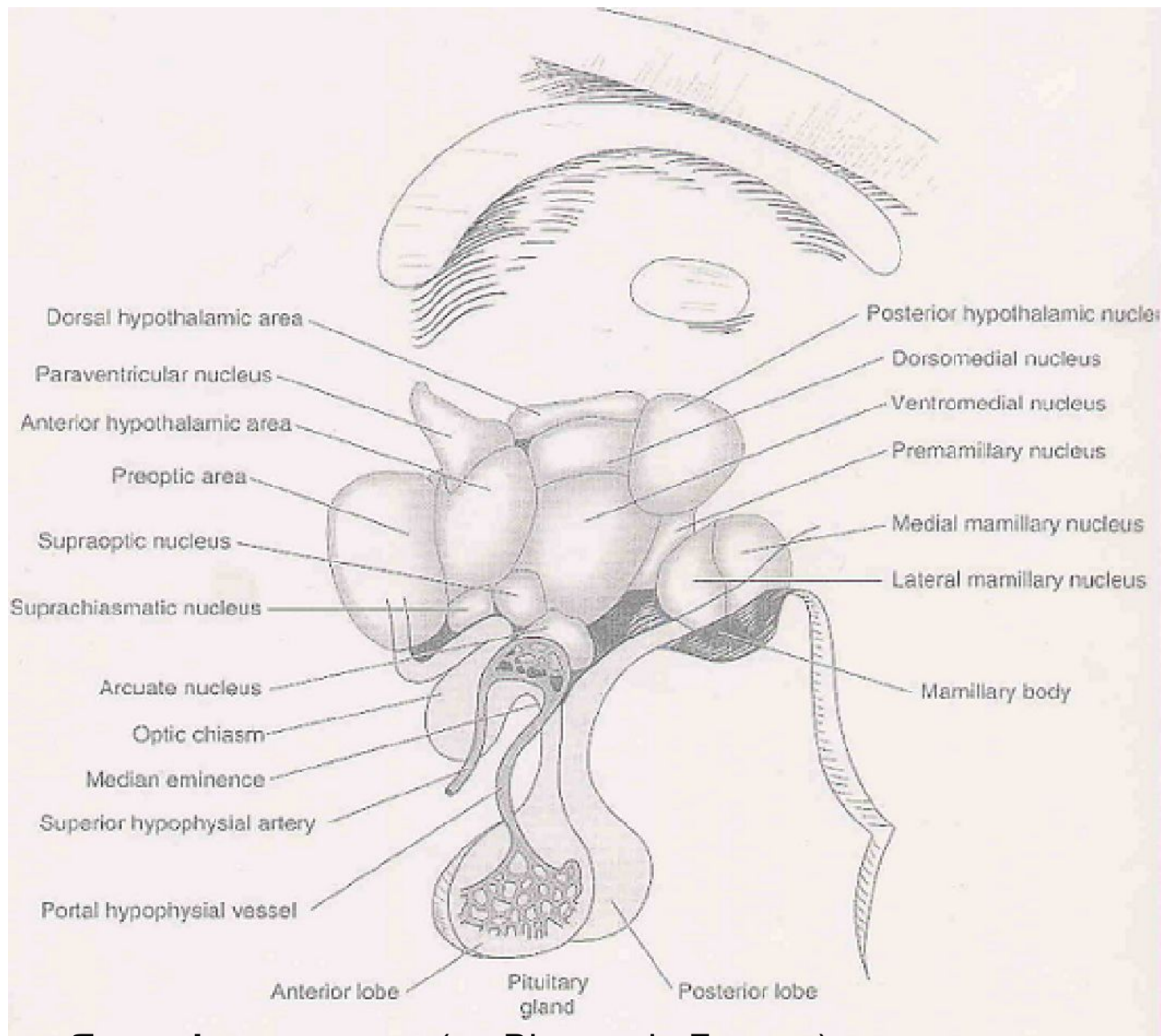
Національний медичний університет
ім О.О. Богомольця
Кафедра ендокринології

Лекція

“Захворювання гіпоталамо-гіпофізарної системи:

- анатомо-фізіологічні дані;
- Гіперфункція гіпофіза (аденоми гіпофіза-акромегалія, хвороба Іценко-Кушинга, гіперпролактинемія;
- Гіпофункція гіпофіза-гіпопітуїтаризм, нецукровий діабет, соматотропна недостатність»

Завідувач кафедри, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України
Петро Миколайович Боднар

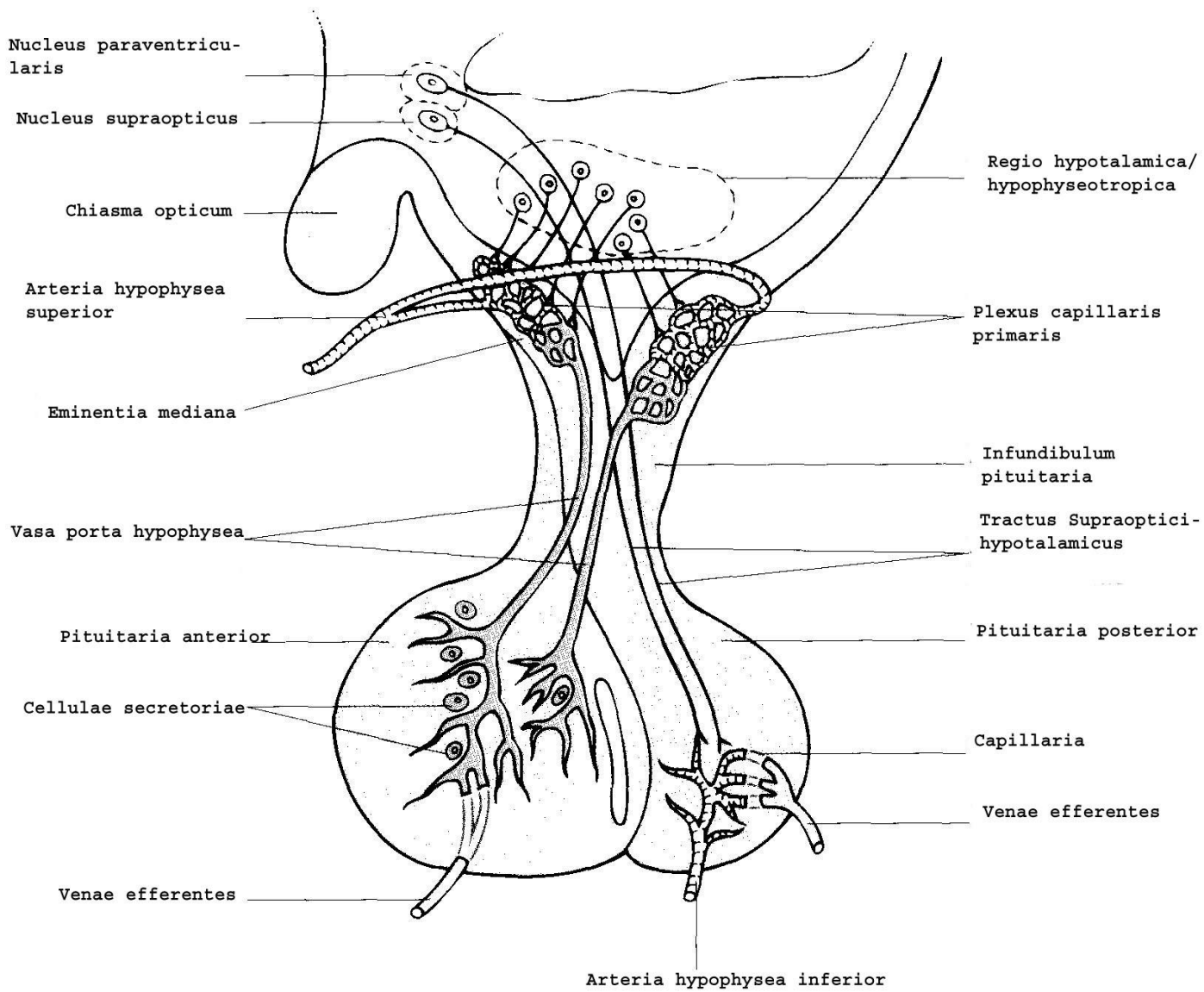

Ядра гіпоталамуса (по Вільям Ф. Ганонг)

Назва ядер	Гормони та механізм їх дії
Супраоптичні	Вазопресин: регуляція осмотичного тиску та об'єму позаклітинної рідини; Окситоцин: регуляція скорочень матки та виділення молока
Паравентрикулярні	ТРГ: регуляція функції щитоподібної залози; КРГ: регуляція біосинтезу кортикотропіну, симпатичної нервової системи, мозкового шару надниркових залоз та апетиту;
Супрахіазмальні	ВП і вазопресин: регуляція циркадних ритмів і функції епіфізу;
Аркуатні	СТРГ: стимуляція біосинтезу гормону росту; ГнРГ: регуляція гіпофізарних гонадотропінів; Допамін: ПІГ - пролактин-інгібітор –гомон, регуляція апетиту;
Перивентрикулярні	Соматостатин: інгібітор секреції СТГ;
Вентромедіальні	СТРГ: стимуляція синтезу СТГ; Соматостатин: інгібітор секреції СТГ;

Назва ядер	Гормони та механізм їх дії
Супраоптичні	Вазопресин: регуляція осмотичного тиску та об'єму позаклітинної рідини; Окситоцин: регуляція скорочень матки та виділення молока
Паравентрикулярні	ТРГ: регуляція функції щитоподібної залози; КРГ: регуляція біосинтезу кортикотропіну, симпатичної нервової системи, мозкового шару надниркових залоз та апетиту;
Супрахіазмальні	ВІП і вазопресин: регуляція циркадних ритмів і функції епіфізу;

Аркуатні	СТРГ: стимуляція біосинтезу гормону росту; ГнРГ: регуляція гіпофізарних гонадотропінів; Допамін: ПІГ - пролактин-інгібітор –гормон, регуляція апетиту;
Перивентрикулярні	Соматостатин: інгібітор секреції СТГ;
Вентромедіальні	СТРГ: стимуляція синтезу СТГ; Соматостатин: інгібітор секреції СТГ;

Анато́мо-функціо́нальні зв'язки гіпотала́муса та гіпофі́за.
 (по Вільям Ф. Ганонг)

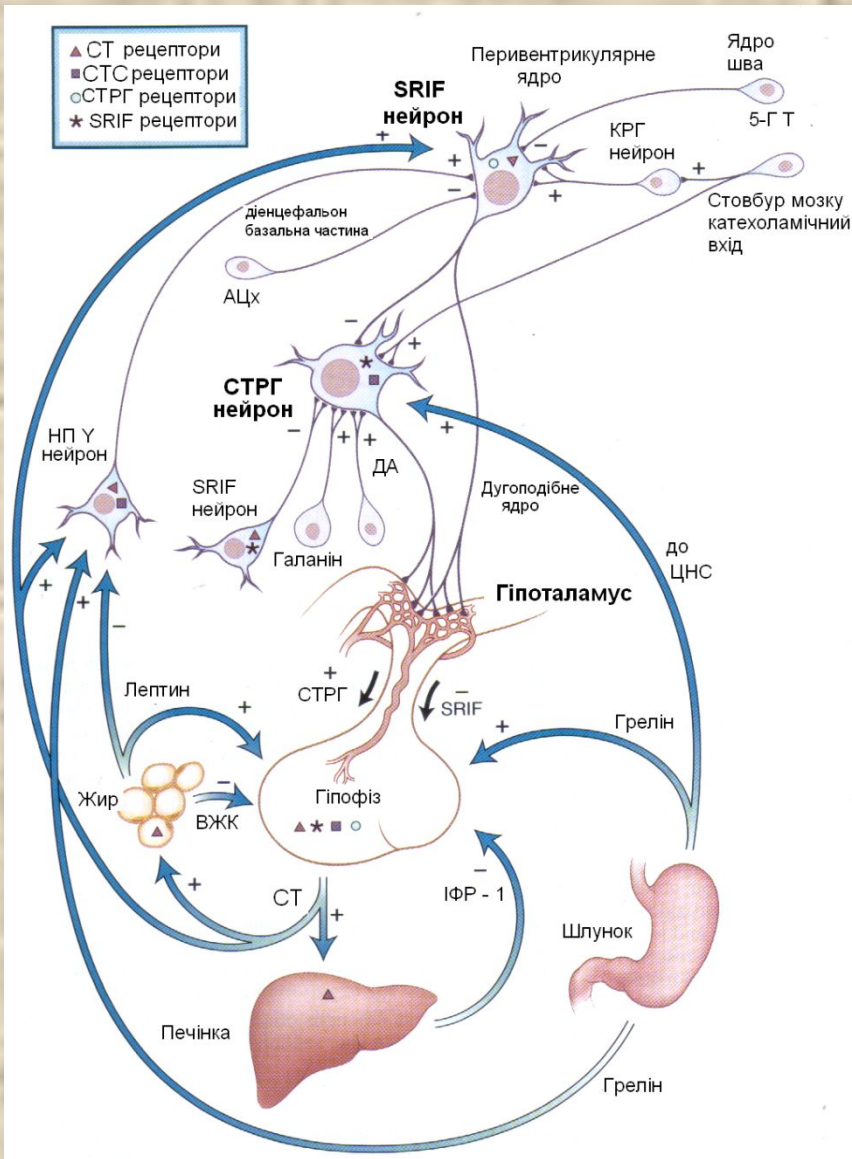

Схема регуляції соматотропіну (Адаптована за Malcolm J. Low, 2008)

СТ рецептори – рецептори соматотропіну
СТС рецептори – рецептори до секретогогу соматотропіну

СТРГ рецептори – рецептори до соматотропін рилізінг гормону
SRIF рецептори – рецептори до соматостатину

КРГ – кортикотропін рилізінг гормон

5 – Г Т – 5-гідроксітриптамін

АЦх – ацетилхолін

ДА – допамін

НП Y – нейропептид Y

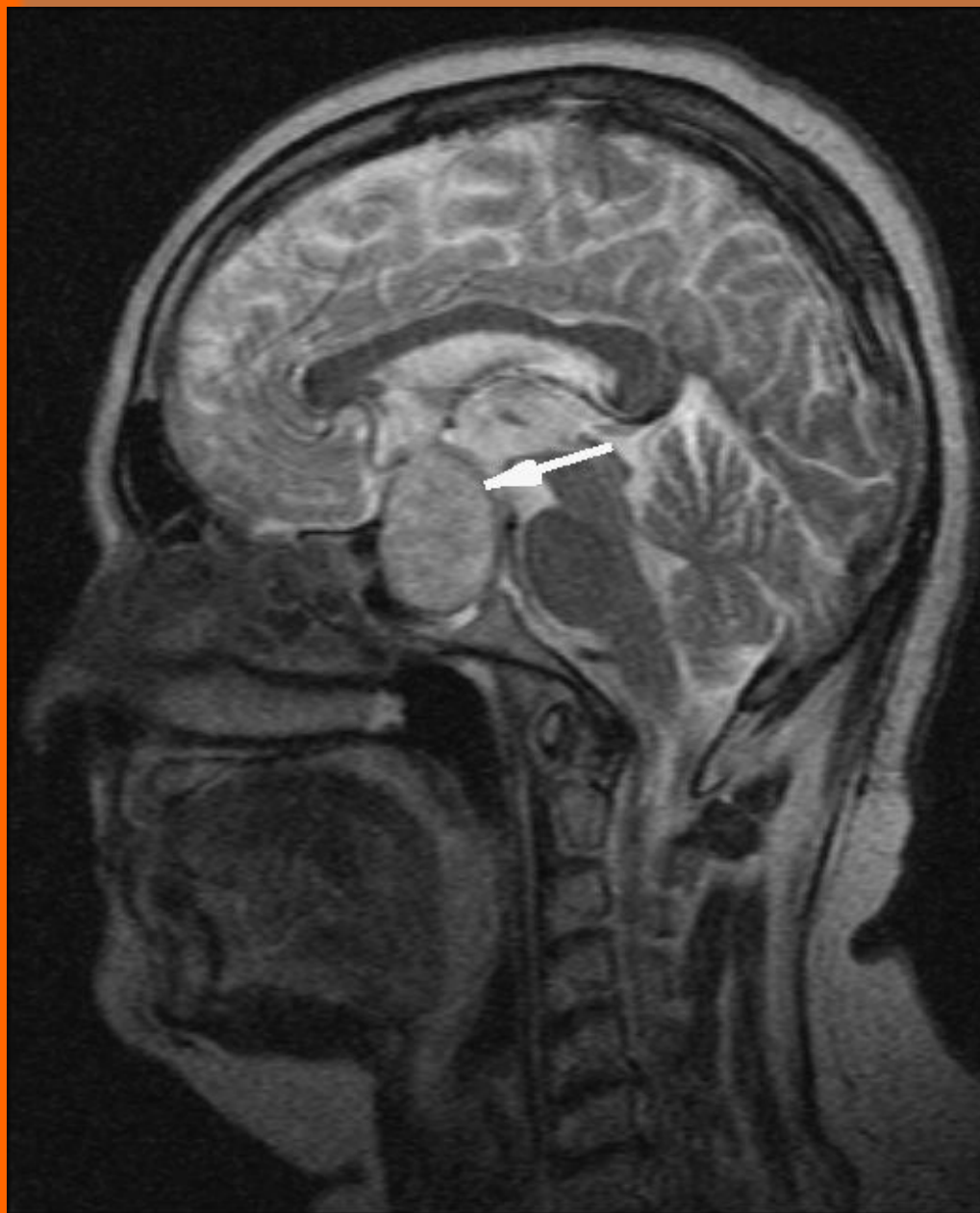
ВЖК – вільні жирні кислоти

ІФР – 1 – інсуліноподібний фактор росту – 1

Класифікація аденом гіпофіза

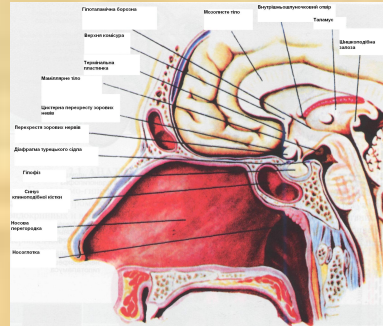
Shlomo Melmed та J. Larry Jameson (2006)

Назва клітин аденоми	Гормони	Клінічні синдроми
Лактотропи	ПРЛ	гіпогонадизм, галакторея
Гонадотропи	ФСГ, ЛГ	гіпогонадизм або безсимптомні
Соматотропи	СТГ	Акромегалія/гігантізм
Кортикотропи	АКТГ	Хвороба Кушінга
Змішані клітини СТГ та ПРЛ	СТГ та ПРЛ	Акромегалія, гіпогонадизм, галакторея
Інші полігормональні клітини	різні	Змішані
Ацидофільні клітини	ПРЛ, СТГ	гіпогонадизм, галакторея, акромегалія
Маммосоматотропи	СТГ, ПРЛ	гіпогонадизм, галакторея, акромегалія
Тиреотропи	ТТГ	Тиреотоксикоз
Неактивні клітини	немає	Недостатність гіпофіза
Онкоцитома	немає	Недостатність гіпофіза

Гігантська супраселлярна аденома гіпофіза

Схема клінічних проявів уражень турецького сідла.

температурна дизрегуляція,
розлади апетиту та сну,
ожиріння, нецукровий діабет,
автономні та поведінкові
дисфункції

Гіпоталамус

**КЛІНІКА МНОЖИННИХ УРАЖЕНЬ
ТУРЕЦЬКОГО СІДЛА**

гіпотиреоз,
гіпогонадизм,
гіпокортицизм,
соматотропна
недостатність

Гіпофіз

Зорове перехрестя

Бітемпоральна
геміанопсія, скотома,
сліпота

Мозок

Головний біль,
гідроцефалія,
психози, деменція

Лобова частка

Аносмія,
розлади
особистості

Печеристий синус

Офтальмоплегія
порушення
чутливості на
обличчі

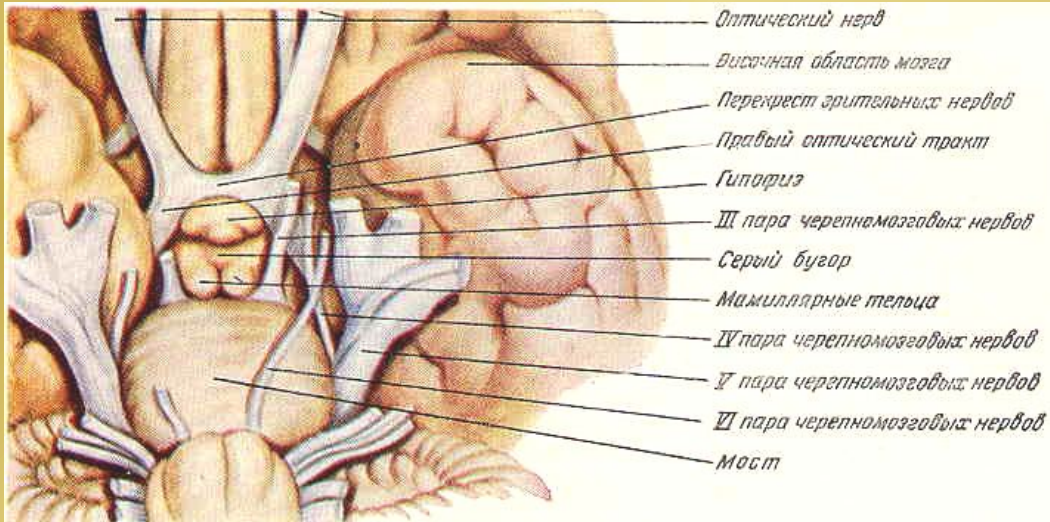
Акромегалія

В 1886 р. професор П'єр Марі (Париж) описав 5 випадків хворих з гіпертрофією кінцівок, деформацією скелету

*à mon très honoré et cher Collègue
Sir Humphrey Rolleston
Pierre Marie*

професор П'єр Марі

Жінка 54 років з акромегалією.
Випадок П. Марі, 1886 рік.

Клінічні ознаки акромегалії

Суб'єктивні:

Укрупнення кінцівок	100%
Зміна зовнішності	98%
Головний біль	86%
Парестезії	78%
Згрубілий голос	76%
Біль в суглобах, спині	68%
Набряклість обличчя, рук	67%
Зниження працездатності	62%
Порушення менструального циклу	60%

Об'єктивні:

Укрупнення кінцівок	100%
Укрупнення рис обличчя	100%
Зміни на ЕКГ	88%
Набряклість обличчя, рук	71%
Збільшення щитовидної залози	70%
Проксимальна міопатія	50%
Метаболічні порушення	50-100%

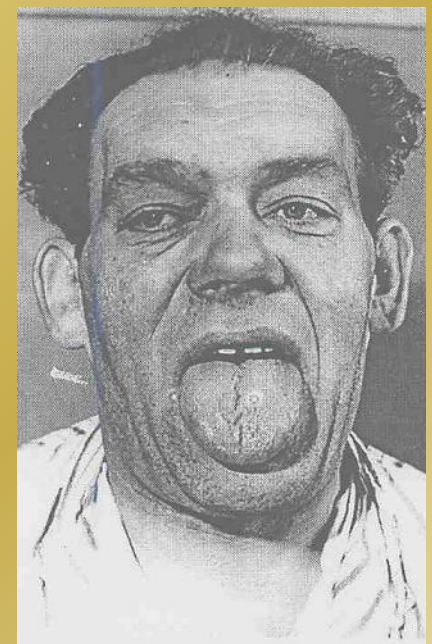
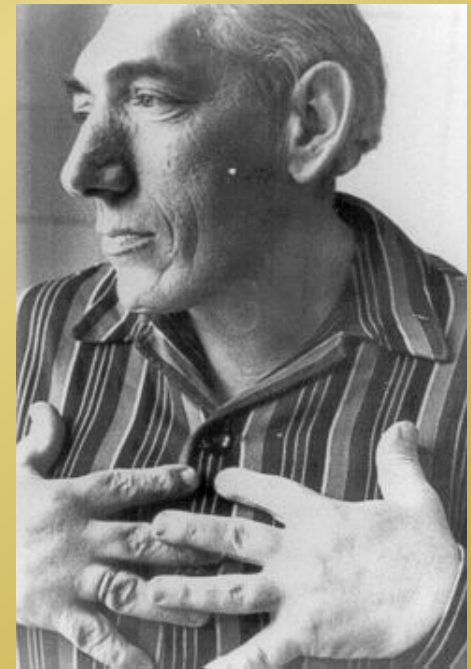
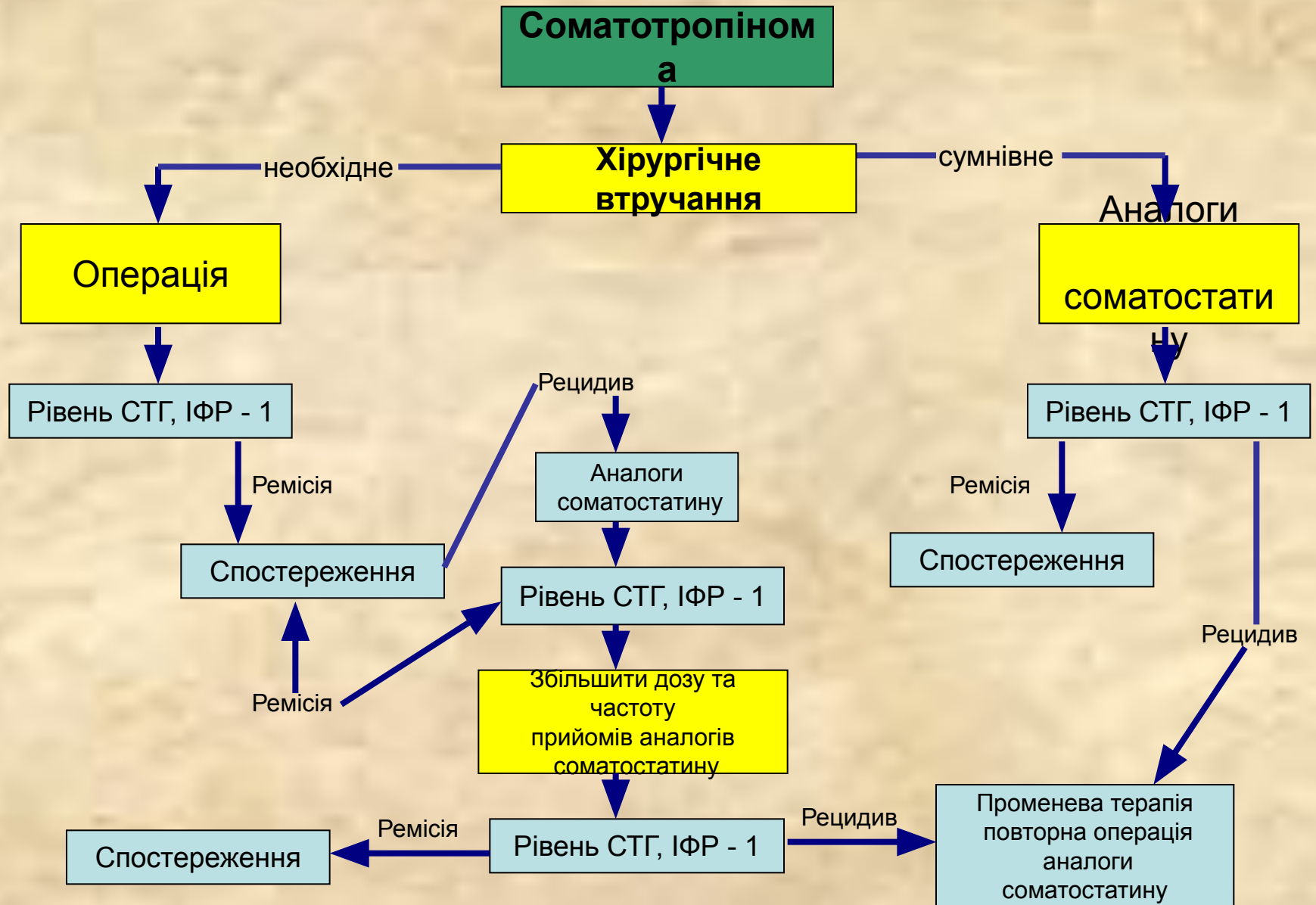
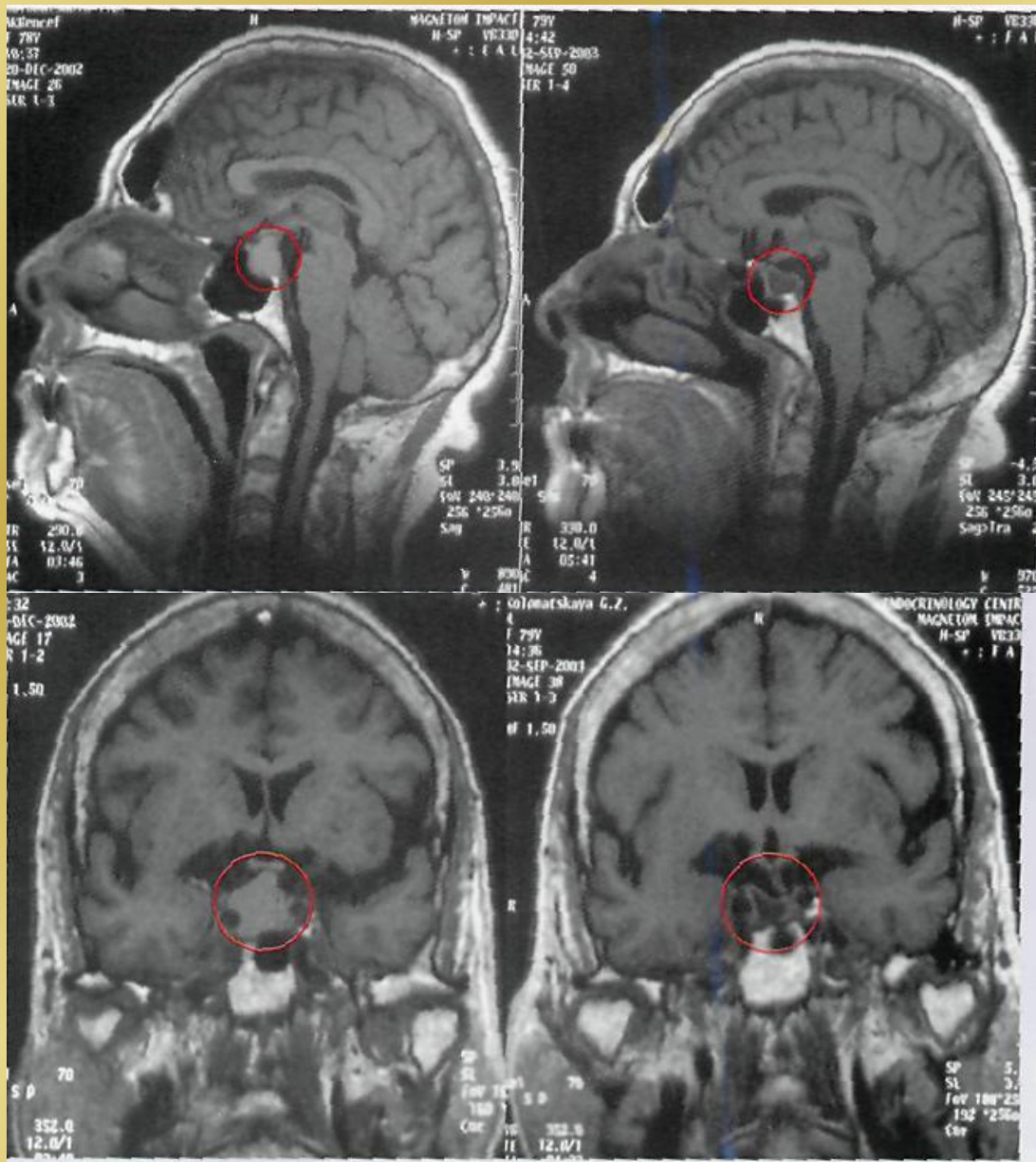

Схема лікування акромегалії

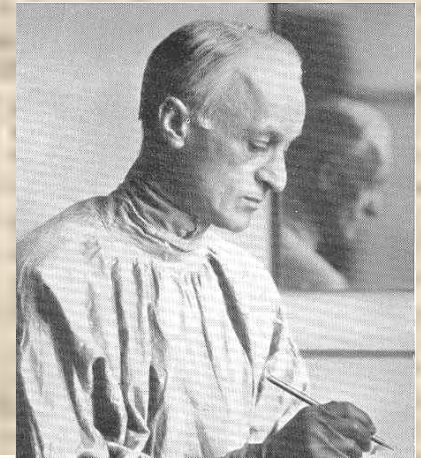
Зміни стану пухлини за даними МРТ під впливом лікування аналогами соматостатину.

Хвороба Іценко-Кушинга

Іценко М.М.
(1889 -
1954)

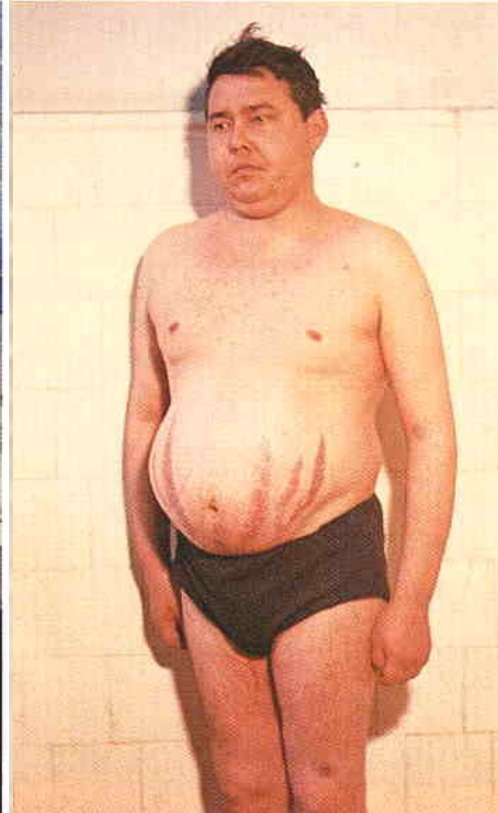
М.М. Іценко (СРСР) в 1925 р. Г. Кушинг (США) в 1932 р. описали гіпоталамо-гіпофізарне захворювання, яке характеризувалось вторинним гіперкортицизмом

Г. Кушинг
(1889 - 1939)

Пацієнтка із
хворобою
Іценко-
Кушинга

Пацієнт із
хворобою
Іценко-
Кушинга

Клінічні прояви хвороби Іценко-Кушінга

СИМПТОМИ	%
Диспластичне ожиріння	80-90
Трофічні зміни, шкіра тонка, ламкість волосся	70-80
Місяцеподібне обличчя	75
Смуги розтягу (стрії)	70-90
Артеріальна гіпертензія	65
Порушення менструального циклу, зниження лібідо, імпотенція, гірсутизм, акне	60-70
Міопатія	60-80
Остеопороз, остеопенія	40-80
Психічні розлади (депресія, психози)	40
Набряки нижніх кінцівок	40
Цукровий діабет	30
Схильність до інфекцій	20

Основні клінічні синдроми хвороби Іценко-Кушінга

- **Астеноневротичний синдром** зустрічається у 96,6% і характеризується ураженням нервової та м'язової систем, слабкістю, зниженням працездатності, нестійким настроєм, розладами психіки.
- **Гіпертензивний синдром** з частотою 91,4% характеризується стійкою артеріальною гіпертензією з властивими їй ускладненнями та наслідками.
- **Остеопоротичний синдром** зустрічається у 88,4% і проявляється болями в кістках, системним остеопорозом.
- **Диспластичне ожиріння** виявляється у 93,6% і характеризується нерівномірним розподілом жирової клітковини.
- **Порушення статевих функцій** спостерігається у 72% хворих і проявляється аменореєю, неплідністю, галактореєю – у жінок та імпотенцією у чоловіків.
- **Дерматологічний синдром** є одним із характерних зовнішніх проявів хвороби Іценка – Кушінга і зустрічається у 54% хворих. Порушення толерантності до глюкози або цукровий діабет мають місце у 35 – 62% усіх випадків.

Зовнішні прояви хвороби Іценко – Кушінга

Загальна схема лікування хвороби Іценко – Кушінга.

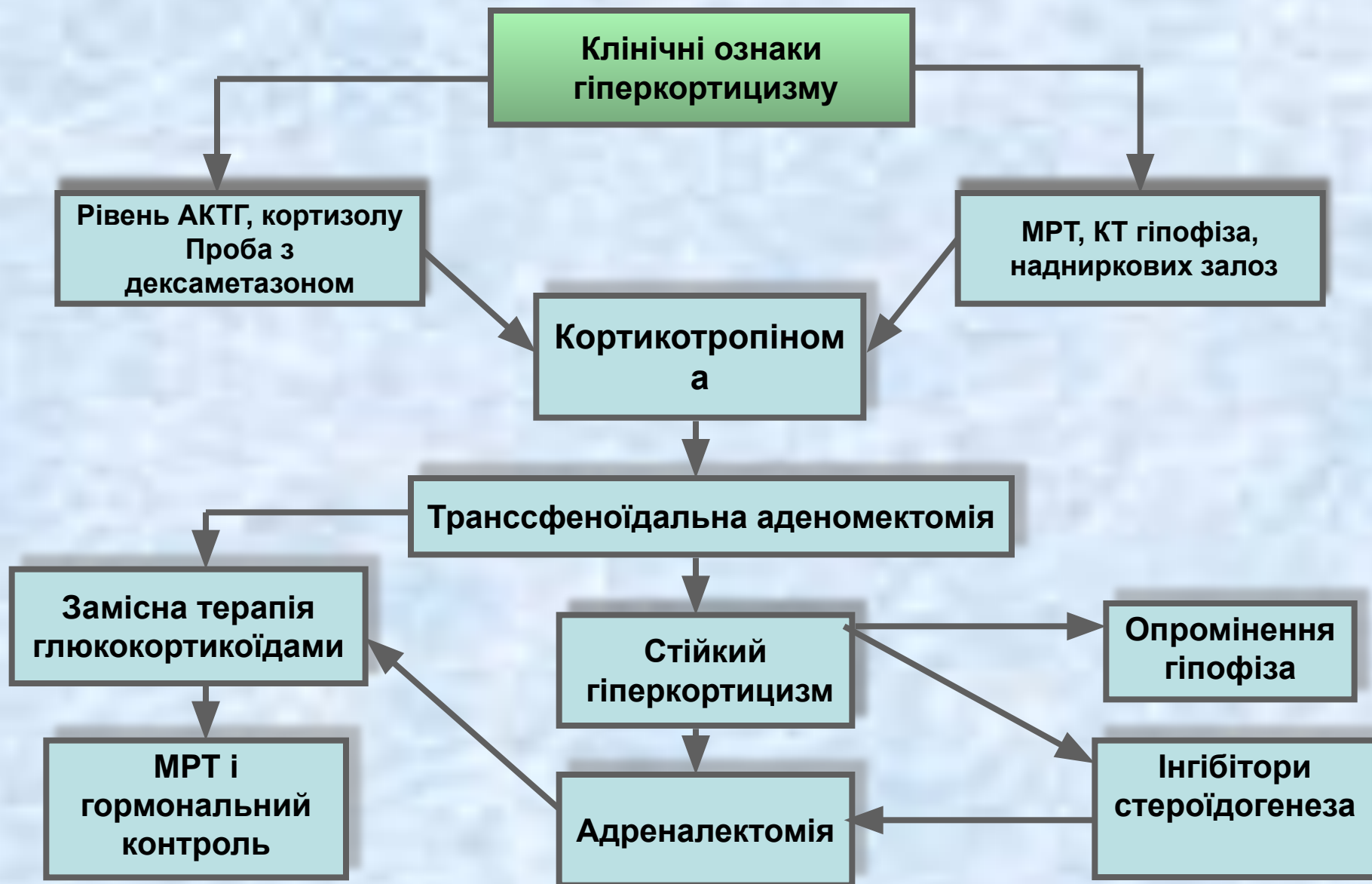
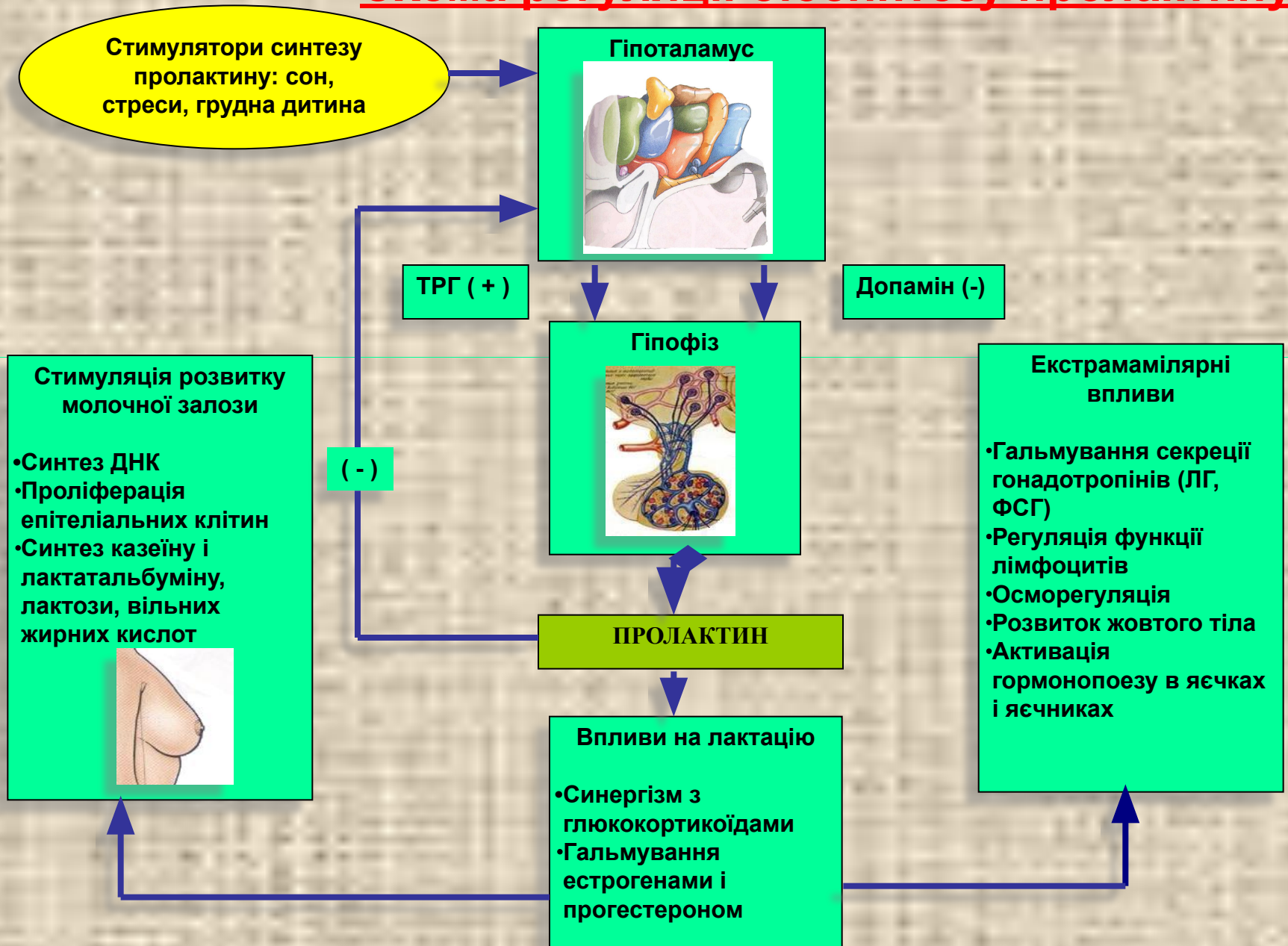
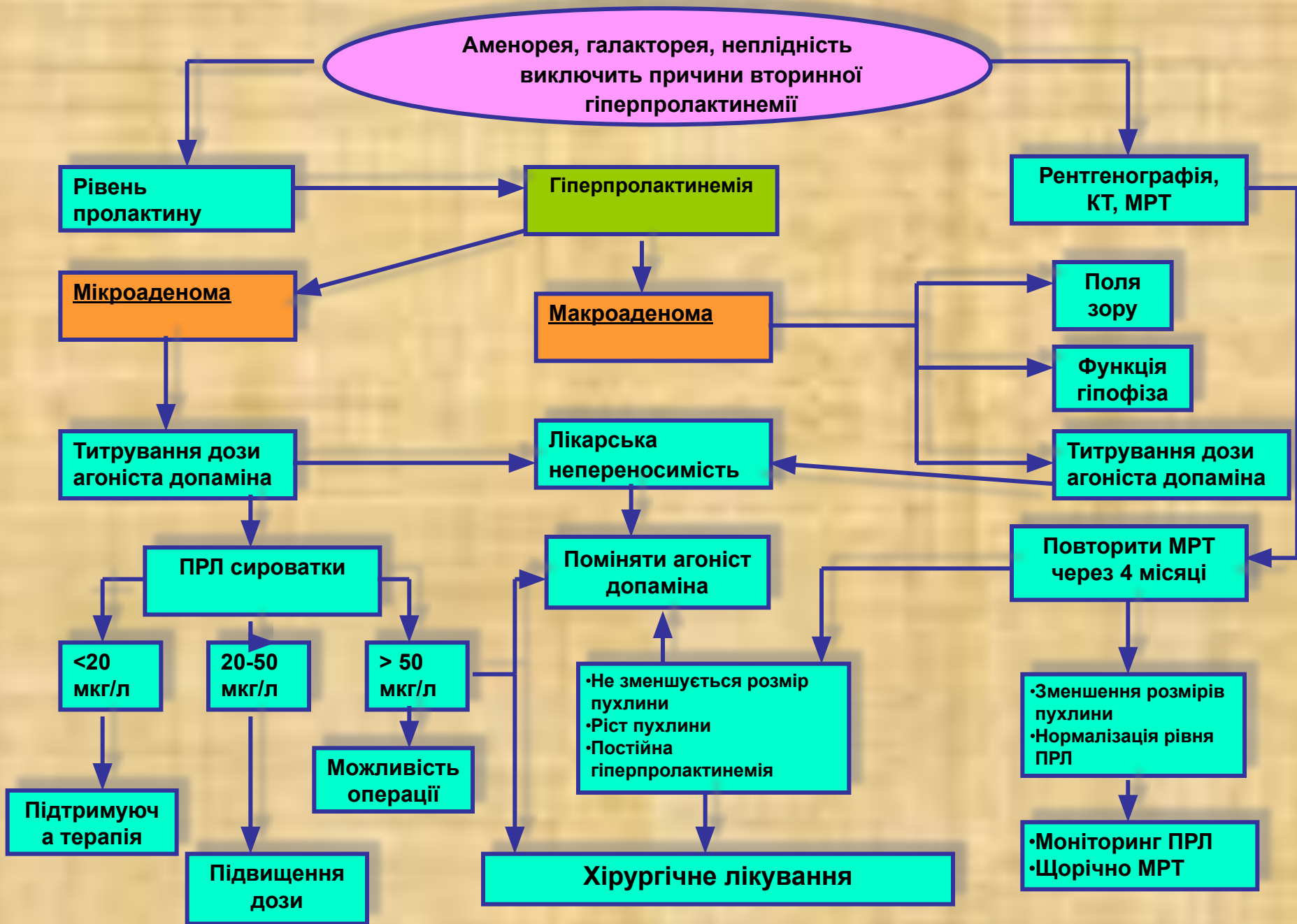

Схема регуляції біосинтезу пролактину

Класифікація гіпопітуїтаризму

I. По розмірам ураження виділяють :

- Ізольований гіпопітуїтаризм – зниження секреції одного тропного гормону гіпофіза (гонадотропний гіпогонадизм, недостатність соматотропна).
- Частковий (парціальний) гіпопітуїтаризм – поєднане випадіння двох, трьох але не всіх тропних гормонів аденогіпофіза.
- Тотальний гіпопітуїтаризм (пангіпопітуїтаризм) – повна недостатність тропних гормонів.
- Гіпоталамо-гіпофізарна недостатність – поєднання гіпопітуїтаризму та нецукрового діабету.

II. По етіологічному принципу:

- Первинний – той, що виникає внаслідок ураження аденогіпофіза
- Вторинний – той, що виникає внаслідок ураження гіпоталамусу та зниження його регулюючого впливу на функцію гіпофізу.

III. По часу виникнення:

- Вроджений гіпопітуїтаризм
- Набутий гіпопітуїтаризм

Причини гіпопітуїтаризму

□ Первинні:

- ① Пухлини
- ② Ішемічний некроз гіпофізу
- ③ Крововиливи у гіпофіз
- ④ Ятрогенний (опромінення, операція)
- ⑤ Синдром "пустого" турецького сідла
- ⑥ Аутоімунний гіпофізит
- ⑦ Інфекційні захворювання
- ⑧ Інфільтративні ураження
- ⑨ Генетичні та метаболічні розлади

□ Вторинні:

- ① Руйнування ножки гіпофізу (здавлення пухлиною, операція)
- ② Ураження гіпоталамусу (травма, ятрогенні, запалення, токсичні, психосоматичні, ідіопатичні)

Клінічна характеристика гіпогітуїтаризму

Недостатність гормонів	Клініка
СТГ	Слабкість, психологічні розлади, підвищення серцевосудинного ризику.
ЛГ, ФСГ	Ановуляторні цикли, оліго- або аменорея, еректильна дисфункція, атрофія яєчок, зниження лібідо, неплодність. Втрата вторинних статевих ознак.
АКТГ	Ознаки гіпокортицизму: слабкість, адинамія, гіпотонія, втрата маси тіла, диспепсія, за виключенням гіперпігментації.
ТРГ	Ознаки гіпотиреозу: мерзлякуватість, зниження пам'яті, брадикардія, закрепи, сухість шкіри.
ПРЛ	Аменорея, галакторея, неплодність
АДГ	Поліурія і полідипсія

Класифікація нецукрового діабету

Гіпофізарний (центральный) нецукровий діабет

- Набуті порушення: травми голови, пухлини, інфекції інфільтрації, токсини, судинні, ідіопатичні.
- Природжені вади: септооптична дисплазія, дефекти розвитку черепа, ектопія гіпофіза.
- Генетичні порушення: аутосомно-домінантні, аутосомно-рецесивні (АВП – нейрофізін ген)

Нейрогенний нецукровий діабет

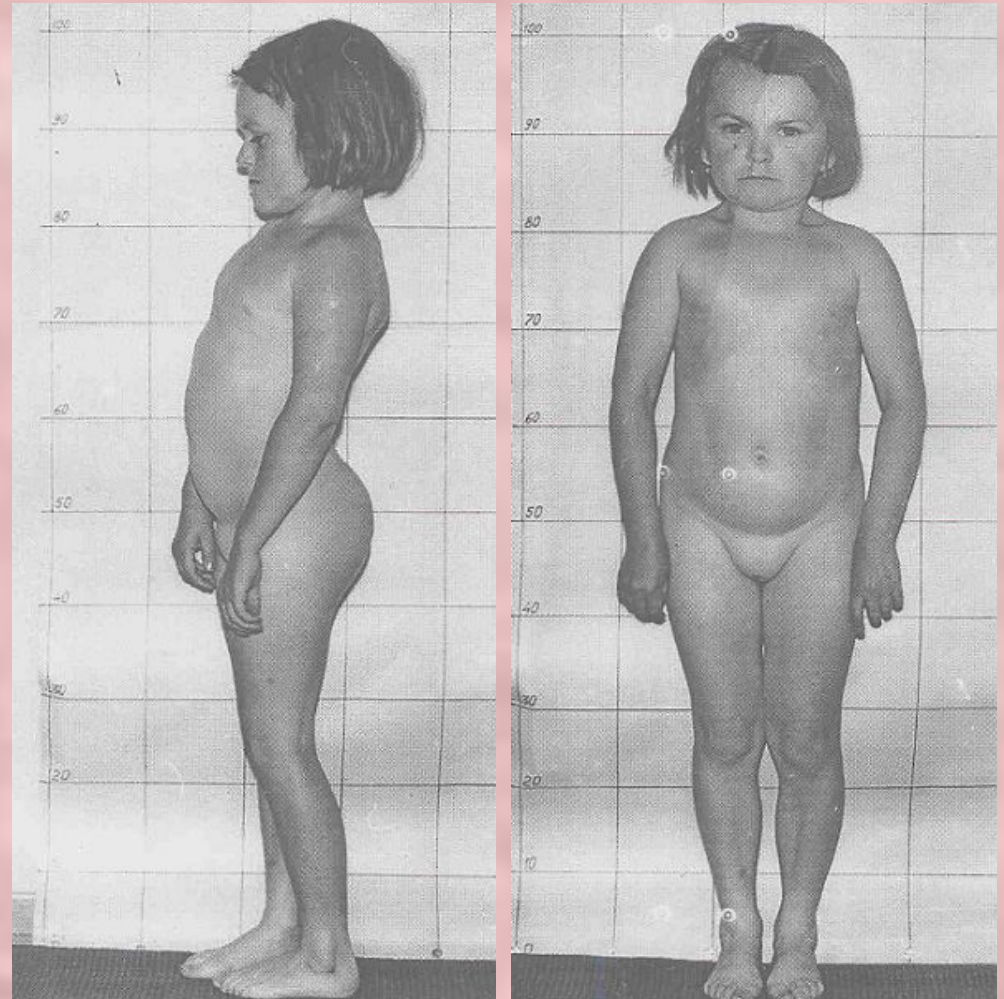
- Набутий: лікарський (літій та інші), метаболічний, судинний, пухлинний, інфільтративний, ідіопатичний
- Генетичний аутосомно – рецесивний (аквамарин 2-ген), аутосомно – доміантний (аквамарин 2-ген)

Первинна полідипсія (вторинний нецукровий діабет)

- Дипсогенний (порушення механізмів осморегуляції)
- Психогенна полідипсія
- Ятрогенна полідипсія

Соматотропна недостатність

- Гіпофізарний нанізм (первинна патологія гіпофізу)
- Гіпоталамічний (церебральний) нанізм
- Тканинна резистентність до соматотропіну
- Соматогенний нанізм
- Сімейно-конституційний нанізм
- Тиреогенний нанізм
- Деприваційний нанізм (психогенне відставання у рості)
- Хромосомні та генетичні захворювання (синдром Шерешевського-Тернера, ін.)

Діти з різними формами затримки росту
А – Соматотропна недостатність;

Б – Ахондроплазія;

В – Примордіальний нанізм;

Г – Синдром Шерешевського – Тернера

Д

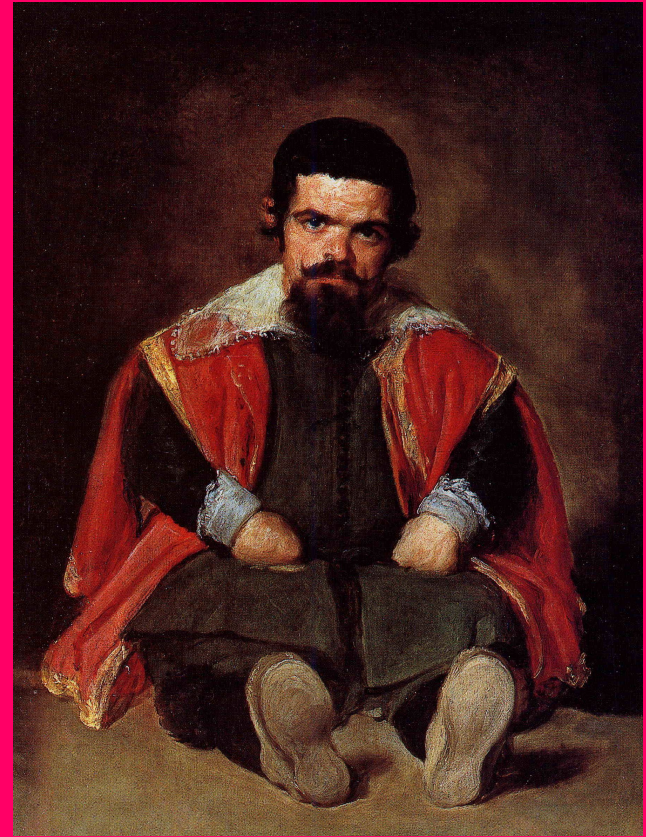
Е

Д – Синдром Прадера – Віллі;
Е – Сім'я хворих гіпопітуїтаризмом з переважно соматотропною недостатністю (гіпофізарним нанізмом).

**«Дитя з Веласкеса»,
Дієго Веласкес
(близько 1643 – 1645),
Прадо, Мадрид**

**«Дон Себастьян дель Моро»,
Дієго Веласкес
(близько 1643 – 1645),
Прадо, Мадрид**